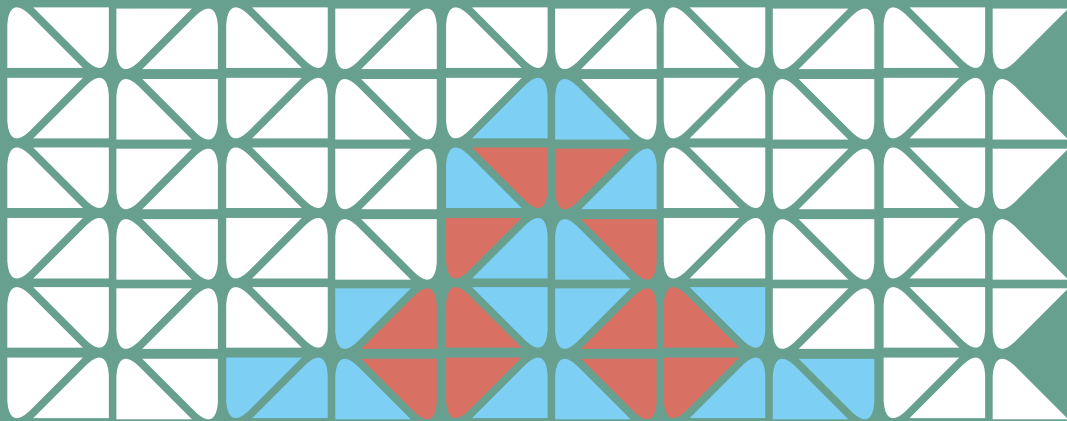

معلم هویت آفرین

نگاهی به چالش‌های پیش روی معلم در مسیر هویت بخشی

حجت‌الاسلام سجاد کرمی
کارشناس تعلیم و تربیت

معلم به عنوان عنصری قابل احترام و دارای شأن والا در جامعه، یک مردم‌شناس مشاهده‌گر یا تحلیلگر منفعل اوضاع اطراف خود نیست، بلکه مرجعی مؤثر در جامعه و کنشگری تعیین‌کننده است که حرکت‌ها را رقم می‌زند. او بیت‌الغزل دیوان هویت بخشی در جامعه است که به نوبه خود در حرکت تمدنی ملتش سهم بسزایی دارد. از این منظر، ضرورت دارد ضمن پرداختن به رسالت‌های معلم هویت بخش و الزامات هویت بخشی برای او، چالش‌های موجود را نیز مورد بررسی و مذاقه قرار داد؛ چه آنکه ورود به هر موضوعی بدون سنجیدن ابعاد گوناگون آن، از جمله چالش‌ها و آسیب‌ها، نوعی ساده‌اندیشی و خود بستری برای بروز آسیب‌های بیشتر خواهد بود. بر این اساس، در سطرهای پیش رو، چالش‌های اساسی معلمان در مسیر هویت بخشی در ساحت اعتقادی، اخلاقی و عبادی و ساحت اجتماعی و سیاسی را بررسی و برخی راهکارهای رویارویی با این چالش‌ها را مطالعه می‌کنید.

۱. نبود برداشت صحیح از فلسفه و مقصود آموزش و پرورش

هم از جهت نقش پررنگ آن در حفظ تمرکز حرفه‌ای او می‌تواند واجد اهمیت باشد. سوم، حفظ شأن معلم از سوی خود اوست. منش، اخلاق و سبک زندگی معلم در منظر مردم و دانش‌آموزان اوست و معلم هرچه بیشتر در فرهیختگی خود بکوشد، بیش از هر کسی به حفظ نقش و جایگاه محوری خود کمک کرده است.

دوم اینکه معلم را باید در دو حیطه عمومی و تخصصی و در دو بعد دانشی و مهارتی تربیت کرد. شاید یکی از مهم‌ترین چالش‌ها که حتی خود معلمان نیز آن را احساس می‌کنند، نبود تربیت عمومی و تخصصی در ابعاد دانشی و مهارتی است. در اثر این خلأ، برخی معلمان دست خود را در مواجهه با موقعیت‌های گوناگون خالی می‌بینند

سوم اینکه باید ابزار لازم را برای اثرگذاری در اختیار او قرار داد. یکی نرم‌افزار تربیتی که همان متون درسی و پیوست‌های متناسب با آن است و دیگری سخت‌افزار متناسب که همان فناوری آموزشی و فضای مطلوب تدریس است.

چهارم، اگر خود معلم به اهمیت جایگاه و شأن والای خود واقف باشد و بر ارتقای توان و مهارت خود همت بگمارد و ابتکار و عشق و انگیزه را چاشنی آن کند، بخش زیادی از حصارها و محدودیت‌ها را در هم می‌شکند و به موفقیت‌های چشمگیری در ایفای مسئولیت تاریخی خود نائل خواهد آمد.

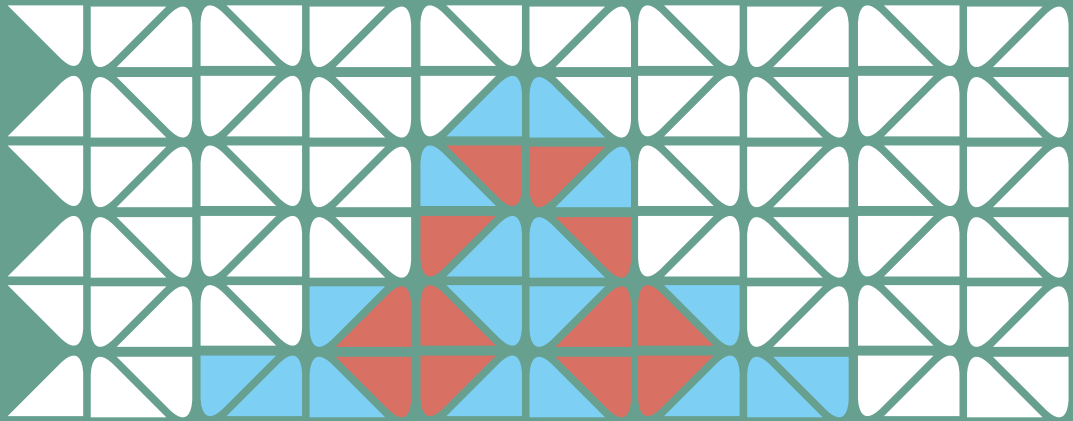
۳. دسترسی دانش‌آموز به اطلاعات سطحی

از مهم‌ترین چالش‌های فراروی معلم، دسترسی دانش‌آموزان به اطلاعات سطحی روز در اینترنت و فضای مجازی است؛ گاهی فراتر از آنچه از معلم خود می‌آموزند. این موضوع از پذیرش دانش‌آموز نسبت به معلم فرو می‌کاهد و ضریب نفوذ او را، هم در بعد تخصصی و هم در ابعاد هویتی، دچار خدشه می‌کند. در مواجهه با این چالش، آنچه می‌تواند راهگشا باشد، در وهله اول تأثیر شخصیت و منش معلم به عنوان یک عنصر الهام‌بخش بر دانش‌آموز است. پس از آن، چیزی که می‌تواند معلم را در ذهن دانش‌آموز منحصربه‌فرد نشان دهد و برای او در مقایسه با اطلاعات موجود در خارج از کلاس درس مزیت نسبی ایجاد کند، روش تدریس اوست. اگر معلم علاوه بر اشراف علمی و تخصصی بتواند با روش‌های ابتکاری و علمی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود،

نخستین موضوعی که می‌توان آن را به عنوان چالشی بر سر راه انجام رسالت‌های معلمی مطرح کرد، این است که در نظام تعلیم و تربیت در حیطه سیاست‌گذاری یا در میان معلمان یا عموم مردم ممکن است درک کامل و صحیحی از فلسفه و مقصود آموزش و پرورش وجود نداشته باشد. اساساً هم مقوله آموزش و هم مقوله پرورش هریک باید به قدر وافی در نظام تعلیم و تربیت مورد توجه واقع شوند و پرداخت کاریکاتوری و نامتوازن به آن‌ها از مقولاتی است که آموزش و پرورش و ارکان آن، از جمله معلم را، از کارکرد صحیح خود دور می‌کند. به طور مشخص، در کشور ما در دوره‌های گوناگون، بعد آموزش بر پرورش و به نوعی درس‌زدگی در نظام تعلیم و تربیت غلبه دارد که این چالش در درازمدت به بحران هویت و تربیت در میان نسل‌ها منجر می‌شود. همچنین، وجود معلمانی که به کارکرد تربیتی و هویتی خود توجه ندارند و نقش معلمی را به ساحت آموزش معطوف می‌کنند، موجب دورافتادن مدرسه و کلاس درس از فلسفه و مقصود خود یعنی هویت‌بخشی و تربیت نسل‌ها می‌شود. به علاوه، پندار ناصحیح خانواده‌ها و والدین از فلسفه آموزش و پرورش و منحصر دانستن نقش معلم و کلاس درس به مقوله آموزش، انتظارات نایجابی را در رابطه با نقش معلم در مدرسه ایجاد می‌کند که خود از چالش‌های مهم پیش روی معلم هویت‌بخش است.

۲. کم‌توجهی به نقش محوری و تأثیرگذار معلم در نظام تعلیم و تربیت

معلم یک کارمند و مجری نظام دیوان سالاری (بروکراتیک) نیست. معلمی نیز یک شغل اداری نیست. معلم باید نرم‌افزار تمدنی را بر جسم و دل و ذهن مخاطبان خود نصب کند. ناظر به این جایگاه ویژه و حیاتی، اول باید جایگاهی متناسب با این نقش محوری برای معلم در جامعه قائل شد. این جایگاه در سه بعد قابل تصور است: یکی در بعد معنوی از سوی مسئولان نظام تعلیم و تربیت که بتوانند ذهنیت جامعه را نسبت به معلم مهندسی کنند. دوم در بعد مادی و معیشتی که باید جایگاهی والا و متناسب با این شأن برای او تعریف شود. مقوله معیشت هم برای حفظ جایگاه معلم موضوعیت دارد و

۵. گسست بین خانه و مدرسه

یکی از مخرب‌ترین چالش‌ها در مسیر هویت‌بخشی به دانش‌آموزان، هم‌راستابودن مدرسه و خانواده در این مسیر است. این آسیب دو بعد دارد: یکی آنجاست که والدین برخی دانش‌آموزان نسبت به فلسفهٔ تعلیم و تربیت ناآگاه یا با آن مخالف هستند. آن‌ها فقط کارکرد درسی مدرسه را مد نظر دارند و از مدرسه و معلم توقع دارند تمام توان خود را صرف پیشرفت تحصیلی فرزندانشان و نه مسائل تربیتی و هویتی کند. بعد دوم آسیب آنجاست که اساساً برخی والدین با جهت هویت و تربیت موافق نیستند یا فضای خانواده با این امر هم‌جهت نیست. این حالت، علاوه بر آنکه موجب تحیر و سرگشتگی دانش‌آموز می‌شود، معلم و مدرسه را نیز در انجام رسالت خود با چالش جدی مواجه می‌کند. این چالش دشواری‌های فراوانی دارد که بدون همکاری و همراهی مجموعهٔ مدیریت مدرسه و همکاران، غلبه بر آن به‌راحتی ممکن نیست. برقراری ارتباط مؤثر با خانواده‌ها، تشریح برنامه‌های تربیتی و هویتی مدرسه و معلم برای والدین و اقداماتی از این دست می‌تواند درجاتی از همراهی را میان خانواده و مدرسه ایجاد کند. از جمله اقدامات مؤثر این است که خانواده‌ها تأثیر تربیت و هویت‌بخشی را در رفتار و شخصیت فرزند خود ببینند و به آن ایمان بیاورند.

۶. بی‌انگیزگی و بی‌میلی دانش‌آموز نسبت به مباحث و اقدامات هویتی

گاهی دانش‌آموزان اقبال چندانی به مقولات هویتی و بحث هویت‌بخشی نشان نمی‌دهند. برای غلبه بر این چالش، بیش از هر چیز، ایمان و هویت خود معلم اثرگذار است. اگر او واجد هویتی استوار و ایمانی محکم به دین و به کار معلمی باشد، بخش مهمی از مسیر غلبه بر چالش پیش رو را طی کرده است. به علاوه، در مباحث دینی باید این نکته را به دانش‌آموز بیاموزیم که دین نسخه‌ای برای زندگی بهتر در دنیاست و دنیای آباد از مسیر دینداری رقم می‌خورد. معلم باید بتواند دوگانه‌های دروغین و مخربی چون دین و دنیا و علم و دین را از ذهن دانش‌آموز بزدايد و به او بیاموزد که این مقولات با یکدیگر متناقض نیستند. در ساحت اجتماعی و سیاسی نیز ضمن آنکه معلم باید به سلاح تحلیل مجهز باشد، بهره‌گیری از دو عنصر امید و انگیزهٔ پیشرفت می‌تواند او را در هویت‌بخشی یاری کند.

از جمله ظرفیت خود دانش‌آموزان، کلاس درس را به محیطی بی‌بدیل تبدیل کند، تا حد زیادی از این چالش عبور خواهد کرد. به علاوه، درگیر کردن دانش‌آموز با پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی منحصر به فردی که در جای دیگر یافت نمی‌شود نیز در غلبه بر این چالش اثرگذار است. کلاس درس باید به محفلی برای گفت‌وگو و اظهار نظر آزادانه تبدیل شود و مجالی را فراهم کند تا دانش‌آموزان بتوانند به کلاس به دیدهٔ فرصتی برای اظهار نظر و بهره‌مند شدن از نظرات دیگران بنگرند. از سوی دیگر، یک عنصر مؤثر برای رفع این چالش، تسلط معلم بر تحلیل است. دسترسی دانش‌آموز به اطلاعات، به معنای دسترسی به تحلیل پدیده‌ها و مطالب نیست. بنابراین، اگر معلم بتواند خود را به سلاح تحلیل، به خصوص در حوزهٔ علوم انسانی و مسائل روز و مباحث فکری، مجهز کند، بر این چالش غلبه خواهد کرد.

۴. شکاف نسلی مضاعف بین معلم و دانش‌آموز

«شکاف نسلی» واقعیت موجود مدرسه در همهٔ دوره‌هاست. اما امروزه این شکاف به شکلی مضاعف در جریان است که عوامل متعددی از جمله رسانه‌ها و فضای مجازی در آن نقش دارند. ارتباطی که دانش‌آموز با پدیده‌های نوپدید برقرار کرده و ذهنیتی که در اثر این ارتباط نسبت به پیرامون برای او به وجود آمده است، احتمالاً با دنیای معلم و ذهنیت‌های او کاملاً متفاوت است. چنین فاصله‌ای ممکن است از دانش‌آموز و معلم، دو فرد بیگانه با فاصلهٔ نجومی بسازد. اولین راه برای غلبه بر این چالش، به رسمیت‌شناختن این تفاوت نسلی است. معلم نباید دنیای دوران دانش‌آموزی خود را به‌عنوان معیار بر دانش‌آموز کنونی عرضه کند. دانش‌آموز نباید معلم را کسی بیندازد که در پی برهم‌زدن شاکله، ذهنیت‌ها، آمال و آرزوها و علاقه‌ها و سلیقه‌های اوست. معلم باید تفاوت نسلی را بپذیرد و ضمن حفظ چارچوب‌ها، با درک صحیح از دنیای دانش‌آموز، فرایند تربیت را شکل دهد. در مرحلهٔ بعد باید به دنبال برقراری ارتباط صمیمی و مؤثر با دانش‌آموز باشد و از رهگذر ارتباط صمیمانه، به هویت‌بخشی جامهٔ عمل ببوشاند. در این مسیر، یکی از بهترین ابزارها، شنوا و گشاده‌رو بودن معلم نسبت به دغدغه‌های دانش‌آموز است. ناگفته پیداست، این ارتباط صمیمانه نباید نافی قواعد و نظم و روبه‌های کلاس‌داری و معلمی باشد.